

Zofia Medwecka

Studium Konserwacji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie

Ochrona Zabytków 24/2 (93), 115-119

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STUDIUM KONSERWACJI DZIEŁ SZTUKI AKADEMII SZTUK PIĘKNYCH W KRAKOWIE

Postępująca po wojnie normalizacja życia kulturalnego, wiążąca się z tym rewindykacja polskich dzieł sztuki z zagranicy, wydobywanie ich z miejsc, gdzie były ukryte przed okupantem i organizowanie pierwszych ekspozycji muzealnych wykazały konieczność ingerencji konserwatora niemal przy każdym przedmiocie zabytkowym. Nie dysponowaliśmy wówczas odpowiednią liczbą wyszkolonych specjalistów konserwatorów, co było powodem, że zaczęto organizować szkoleniowe pracownie konserwatorskie przy wyższych uczelniach artystycznych, między innymi przy Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych i Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

Historia nauczania konserwacji dzieł sztuki i zabytków w Krakowie datuje się od ćwiczeń z tego przedmiotu prowadzonych w Krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych w XIX w. przez Izzydora Jabłońskiego¹. Od roku 1927 istniało Studium Technologii Malarstwa, a od roku 1948 Katedra Technologii i Technik Malarskich prowadzona przez prof. Jana Hoplińskiego.

W roku 1947 powstało Studium Konserwacji Zabytków i Dzieł Sztuki Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Krakowie, z inicjatywy prof. Wiesława Zarzyckiego i Władysława Cholewińskiego. Po połączeniu tej uczelni w roku 1950 z Akademią Sztuk Pięknych utworzono Wydział Konserwacji złożony z 3 Katedr: 1) Konserwacji Malarstwa Sztalugowego (prof. Marian Słonecki), 2) Konserwacji Malarstwa Ściennego (prof. dr Józef E. Dutkiewicz), 3) Technologii i Technik Malarskich (prof. Jan Hopliński). Przez pewien okres istniała też Katedra Konserwacji Papieru, Grafiki i Książki prowadzona przez doc. Stanisława Jakubowskiego i Katedra Konserwacji Rzeźby. Pierw-

szym Dziekanem Wydziału był prof. dr Józef E. Dutkiewicz, któremu Studium zawdzięcza określenie i nadanie już wtedy 3 głównych kierunków nauczania konserwacji zabytków, utrzymanych w tym zasadniczym schemacie do chwili obecnej. Dziekanami lub kierownikami Studium był w latach 1955/1956 i 1961—1968 prof. J. E. Dutkiewicz, w latach 1956/1957 do 1960/1961 prof. Jan Hopliński, od 1968 do chwili obecnej doc. Zofia Medwecka.

W roku 1956 Wydział został przemianowany na Studium Konserwacji Dzieł Sztuki, prowadzone w tej formie organizacyjnej do dzisiaj, a liczba katedr została ograniczona do trzech. W roku 1962 powstały dwie nowe pracownie naukowo-doświadczalne: fizyki stosowanej dla potrzeb konserwacji, prowadzona przez mgr Marię Ligęzę; chemii stosowanej dla potrzeb konserwacji, prowadzona przez mgr inż. Romana Bilińskiego. Obecnie w skład Studium, zatwierdzony przez Ministerstwo Kultury i Sztuki w 1968 r. wchodzi:

Katedra Konserwacji Malowideł Ściennych i Rzeźby Architektonicznej (kier. doc. Władysław Zalewski) obejmująca Pracownię Konserwacji Malowideł Ściennych, Pracownię Konserwacji Rzeźby Architektonicznej, Zakład Dokumentacji i Inwentaryzacji i Pracownię Inwentaryzacji i Kopii.

Katedra Konserwacji Malarstwa Sztalugowego i Rzeźby Drewnianej Polichromowanej (kier. doc. Zofia Medwecka) obejmująca: Pracownię Konserwacji Malowideł Sztalugowych i Pracownię Konserwacji Rzeźby Drewnianej. Zakład Fizyki i Chemii Stosowanej (kier. mgr inż. Roman Biliński) obejmuje: Laboratorium Fizyki Stosowanej i Laboratorium Chemii Stosowanej.

Katedra Technologii i Technik Malarskich (kier. doc. dr Władysław Ślesiński) obejmująca: Pracownię Technologii Malowideł, Pracownię Technik Malarskich, Pracownię Historii Techniki Malarskich i Laboratorium Technologiczne.

¹ Wł. Ślesiński, *Z dziejów nauczania technologii i technik malarskich*, „Ochrona Zabytków”, XVIII. (1965), nr 3, s. 35—38.

Studium nadto posiada Archiwum Dokumentacji i Bibliotekę Specjalistyczną. Wszystkie wymienione jednostki ściśle współpracują ze sobą. Studium ma 9 pracowników etatowych (3 docentów, 1 starszego wykładowcę, 1 adiunkta, 3 starszych asystentów, 1 nauczyciela zawodu) i 15 pracowników zatrudnionych na godzinach zleconych; są to konserwatorzy zabytków, historycy sztuki, fizyk, chemicy, mikrobiolog, artyści malarze, artyści rzeźbiarze. Na pierwszy rok Studium przyjmuje — wg limitu ustalonego przez Ministra Kultury i Sztuki — maksymalnie 10 studentów na obie specjalizacje.

Pracownie Studium dorównują już wyposażeniem światowemu standardowi pracowni konserwatorskich. Jako jedyna z placówek uczelnianych w kraju Studium ma pracownię fizyki stosowanej z odpowiednią aparaturą, jak np. aparat rentgenowski dostosowany do potrzeb konserwatorskich, pracownię chemiczną z możliwością wytwarzania specjalnych tworzyw, pracownię konserwacji malarstwa sztalugowego z pierwszym w Polsce stołem próżniowo-podgrzewanym², pracownia technologii ma urządzenie — jedno z trzech tego rodzaju w świecie — do uzupełniania ubytków papieru³ i cały szereg przyrządów pomiarowo-badawczych. Studium jest przygotowane do rozwiązywania złożonych problemów konserwatorskich, badawczych, technicznych i dokumentacyjnych, które nie mogą być realizowane indywidualnie przez konserwatorów.

Mając na względzie to, że istniejące państwowe pracownie konserwatorskie lub muzealne mają przeważnie charakter produkcyjno-usługowy, Studium podejmuje niejako rolę instytutu doświadczalnego. Prowadzi poszukiwania nowych metod i środków w zagadnieniach konserwatorskich, stosuje nowe zdobycze nauki i przemysłu. Założenia te znajdują wyraz w pracach i osiągnięciach poszczególnych katedr⁴. Uwidocznia się to również w pracach dyplomowych ostatnich dziewięciu lat, które obejmują szeroką skalę badawczą, zawierają znaczny procent wynalazczości, są niejednokrotnie bardzo technicznie złożone, sięgają po nowe materiały i korzystają z nowej technologii.

² Maria Ligęza, *Stół próżniowo-podgrzewany na Studium Konserwacji Dzieł Sztuki ASP w Krakowie*, „Ochrona Zabytków”, XX, (1967), nr 3, s. 46.

³ Krzysztof Płochocki, *Aparat do konserwacji papieru przy pomocy masy papierowej wykonany w Katedrze Technologii i Technik Malarskich ASP w Krakowie*, „Ochrona Zabytków”, XXII, (1969), nr 4, s. 302.

⁴ Józef E. Dutkiewicz, *Z działalności Katedry Konserwacji Malowideł Ściennych ASP w Krakowie*, „Ochrona Zabytków”, XIX (1966), nr 2, s. 49. Zofia Medwecka, *Z działalności Katedry Konserwacji Malowideł Sztalugowych i Rzeźby Drewnianej Polichromowanej ASP w Krakowie*, *Zeszyty Naukowe ASP*, w druku: Władysław Ślesiański, *Nauczanie technologii i technik malarskich w krakowskiej ASP*, *Zeszyty Naukowe ASP w Krakowie*, 2, 1970.

Praca Studium prowadzona jest w trzech pionach⁵: dydaktycznym, naukowo-badawczym i konserwatorsko-usługowym. Pion dydaktyczny obejmuje kształcenie kadry konserwatorów dzieł sztuki i zabytków malarstwa sztalugowego i ściennego, rzeźby kameralnej i architektonicznej oraz specjalistów zagadnień technicznych i technologicznych malarstwa i rzeźby.

W historii Studium zmieniał się czas trwania studiów, a także ich zakres, który poprzednio obejmował: konserwację malowideł sztalugowych i ściennych, rzeźby w drewnie i tworzywie nieorganicznym, papieru, grafiki, książki, metalu i emalii, technologię i techniki malarskie i rzeźbiarskie. Obecnie uważając, że konserwacja winna zmierzać w kierunku specjalizacji, unika się kształcenia uniwersalnego konserwatora dzieł sztuki i realizuje się tok studiów mający za zadanie kształcenie specjalistów o dwóch zasadniczych kierunkach: konserwacji malowideł sztalugowych i ściennych oraz konserwacji rzeźby kameralnej i architektonicznej.

Studia trwają 5 lat; kandydaci przyjmowani byli po ukończeniu I i II roku specjalizacji malarstwa lub rzeźby ewentualnie innego wydziału Akademii Sztuk Pięknych, względnie po uzyskaniu dyplomu z zakresu uniwersyteckiego historii sztuki lub archeologii. Ci ostatni przed przyjęciem na Studium muszą wykazać się uzdolnieniami plastycznymi. Od bieżącego roku akademickiego wprowadzono nabór od I roku. Pod koniec VI roku dyplomowego, obejmującego seminaRIA magisterskie, słuchacze składają egzamin dyplomowy z zakresu konserwacji, technologii lub teorii konserwacji oraz pracę praktyczną lub badawczo-doswiadczalną, dokumentację naukową wykonanej pracy oraz jej opracowanie pisemne, obronę pracy dyplomowej. Po złożeniu egzaminu dyplomowego otrzymują tytuł magistra sztuki. W czasie studiów studenci odbywają 4-miesięczną praktykę, w tym 3 miesiące wakacyjnej i 1 miesiąc dyplomowej w pracowniach muzealnych, PP Pracowni Konserwacji Zabytków, względnie pracowni przyszkolnej.

⁵ Programy kształcenia konserwatorów na Studium przedstawione były w czasie sesji naukowej zorganizowanej przez Studium w marcu 1969 r. w Krakowie oraz skrótkowo opublikowane w Informatorze Studium Konserwacji Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie na rok ak. 1968/1969, Maria Dayczak-Domanasiewicz, *Programy kształcenia konserwatorów dzieł sztuki w Polsce*, „Ochrona Zabytków” XXIII/1970, nr 1, s. 58.

Program dydaktyczny, stale aktualizowany i modyfikowany, ujmuje wszystkie główne problemy wiedzy konserwatorskiej z trzech dziedzin: historyczno-humanistycznej, techniczno-przyrodniczej i artystycznej, przy czym w równym stopniu kładzie się nacisk na wrażliwość artystyczną adeptów, jak i na ich przygotowanie techniczne. Program ułożony jest w ten sposób, aby student opanował ogólnie teoretycznie przedmiot i zapoznał się praktycznie z głównymi zagadnieniami na obiektach autentycznych. Tok studiów realizowany jest w pracowniach, w czasie ćwiczeń w terenie i na wycieczkach.

Katedra Konserwacji Malowideł Ściennej i Rzeźby Architektonicznej prowadzi przedmioty: konserwacja malowideł ściennych, konserwacja rzeźby architektonicznej, dokumentacja, inwentaryzacja i kopia, fotografika dokumentalna, teoria konserwacji, historia sztuki polskiej, studium rzeźby.

Nauka w Katedrze Konserwacji Malowideł Sztalugowych i Rzeźby Drewnianej obejmuje: konserwację malarstwa sztalugowego, konserwację rzeźby drewnianej polichromowanej, konstrukcyjne wzmacnianie drewna, rzeźbę w drewnie, fizykę ogólną, fizykę stosowaną, chemię stosowaną, mikrobiologię techniczną. W Katedrze Technologii i Technik Malarskich nauczane są: historia technologii i technik malarskich, techniki malarskie, technologia malarstwa, technologia rzeźby, chemia ogólna, chemia analityczna, preparatyka technologiczna, technologia papieru, kartonu i tektury.

Poza przedmiotami wchodzącymi w program nauczania, studenci Studium uczęszczają na zajęcia prowadzone przez inne Wydziały Akademii: studenci specjalizacji konserwacji malarstwa — na studium malarstwa przy Wydziale Malarstwa, studenci obu specjalizacji — na rysunek wieczorny tegoż Wydziału; poza tym wszyscy uczestniczą w wykładach z historii sztuki powszechnej w Katedrze Historii Sztuki Akademii oraz wykładach z zagadnień teorii rozwoju społecznego i podstaw nauk politycznych w Międzywydziałowej Katedrze Przedmiotów Teoretycznych Akademii.

Studium współpracuje z innymi wyższymi uczelniami Krakowa, korzystając z pracowni Wyższej Szkoły Rolniczej, gdzie studenci odbywają wykłady i ćwiczenia z mikrobiologii technicznej prowadzonej przez tamtejszych pracowników, z pracowni chemii UJ, jak też z pracowni Instytutu Fizyki Jądrowej UJ, gdzie również niektóre zajęcia prowadzi pracownicy UJ.

Obiektów zarówno do ćwiczeń studenckich, jak do opracowań tematów dyplomowych dostarczają muzea, galerie, konserwatorzy terenowi, względnie właściciele prywatni. Studium rok-

rocznie opracowuje w pracowniach studenckich kilka obiektów należących do zbiorów galerii Akademii. Rodzaj i charakter obiektów dobierany jest pod kątem problematyki konserwatorskiej odpowiedniej dla realizacji programu dydaktycznego i zagadnień warunkowanych i wymaganych przez zakres pracy dyplomowej.

Studium przygotowuje do samodzielnej, twórczej pracy konserwatorsko-projektowej w zakresie konserwacji, rekonstrukcji, ekspozycji zabytku i związanego z nim wnętrza uwzględniając wymogi współczesnego życia oraz oceniając i wydobywając estetyczne i historyczne wartości zabytku i walorów tworzywa; do rozwiązywania zagadnień technicznych i technologicznych związanych z konserwacją zachowawczą, w połączeniu z umiejętnością wyboru odpowiednich metod i środków; do współpracy w większych zespołach z przedstawicielami innych pomocniczych dyscyplin.

W pracy dydaktycznej Studium ma już poważne osiągnięcia. Jego wychowankowie pracują samodzielnie i w zespołach konserwatorskich całego kraju i poza jego granicami. Studium przyjmuje na staż konserwatorów i pracowników naukowych spoza uczelni (w tym i z zagranicy), prowadzi cykle wykładów reedukacyjnych podyplomowych, popularyzuje wiedzę o ochronie zabytków, o technologii i technikach dzieł sztuki, prowadzi koło naukowe studentów Studium. Ma bibliotekę specjalistyczną, obejmującą czasopisma i publikacje z wszystkich dziedzin nauki wchodzących w zakres dyscyplin konserwatorskich i informację naukową z tego zakresu oraz archiwum gromadzące dokumentację konserwatorską badań, odkryć i prac realizacyjnych wykonanych przez słuchaczy, dyplomantów i pracowników Studium, które udostępnia swe zbiory również zainteresowanym spoza uczelni. Działalność naukowa badawcza Studium polega na podejmowaniu prac twórczych, konserwatorskich oraz naukowo-badawczych w zakresie poszukiwań nowych metod i środków. Zaprogramowany i realizowany zakres prac nastawiony jest na rozwiązywanie bieżących potrzeb służby konserwatorskiej. Opracowane prototypy rozwiązań konserwatorskich mogą być powtarzane w pracach realizacyjnych szeregu konserwatorów-praktyków.

Katedra Konserwacji Malowideł Ściennej i Rzeźby Architektonicznej podjęła już od roku 1953 następujące tematy⁶: prace poszukiwawcze i technologiczno-badawcze z zakresu malarstwa ściennego w Polsce; prowadzenie kartoteki malowideł ściennych w Polsce pod kątem zagadnień konserwatorskich; pra-

⁶ Józef E. Dutkiewicz, o.c.

ce konserwatorskie nad wybranymi obiektami malarstwa ściennego; prace techniczne nad doskonaleniem i usprawnianiem metod prac badawczych i konserwatorskich z zakresu konserwacji malowideł ściennych.

Praktycznymi wynikami pracy Katedry jest odkrycie i przebadanie szeregu malowideł ściennych oraz uratowanie i konserwacja przez zdjęcie ze ścian dekoracji malarskich w skazanych na zagładę budowlach.

Realizowany i zaprogramowany w Katedrze Konserwacji Malarstwa Sztalugowego i Rzeźby Drewnianej zakres prac naukowo-badawczych skierowany jest w stronę poszukiwań i doświadczeń nad zastosowaniem nowych metod i środków związanych z konserwacją drewna i płótna, badań nad zastosowaniem aparatury fizycznej w pracach przy polichromiach i malowidłach sztalugowych; badań nad zastosowaniem tworzyw sztucznych w konserwacji zabytków. Pośrednim wynikiem jej działalności jest dokonanie wielu cennych odkryć w dziedzinie sztuki, w następstwie przeprowadzonych prac konserwatorskich (25 nowo odkrytych obrazów i 19 rzeźb)⁷.

Katedra Technologii i Technik Malarskich, obok pracy dydaktycznej dla Studium, prowadzi wykłady i ćwiczenia w ramach współpracy międzywydziałowej Akademii dla studentów Wydziału Malarstwa i Wydziału Grafiki (rok I, II studiów) oraz Wydziału Architektury Wnętrz (IV rok studiów). Nadto prowadzi prace artystyczno- i naukowo-badawcze w zakresie: identyfikacji i datowania tworzyw i technik malarskich; metod badawczych; doskonalenia narzędzi i technik malarskich; zastosowanie nowych materiałów w malarstwie; przeprowadzania ekspertyz technologicznych dzieł sztuki⁸.

⁷ Zofia Medwecka, o.c.

Pracownicy Studium mają w swym dorobku szereg publikacji naukowo-badawczych, indywidualnych lub zespołowych, związanych z zagadnieniem konserwacji malowideł sztalugowych i ściennych, rzeźby, grafiki, książki, technologii i technik dzieł sztuki oraz z historią i teorią konserwacji. Podejmują realizacje konserwatorskie wiążące się z poszukiwaniem nowych metod konserwacji techniczno-zachowawczej z odkryciami nieznanymi dzieł sztuki, równocześnie projektując i stosując nowe rozwiązania plastyczne. Działalność konserwatorsko-usługowa, realizowana w ramach ćwiczeń i praktyk studenckich oraz prac dyplomowych, polega na współpracy z terenowymi urzędami konserwatorskimi, z muzeami, galeriami i innymi placówkami, gromadzącymi zbiory sztuki dawnej. Studium współdziała z artystami plastykami konserwatorami i historykami sztuki oraz producentami materiałów malarskich.

Katedry interwenują w sprawach wskazanych przez konserwatorów terenowych, gdzie albo nie ma środków na ratowanie dzieł sztuki, albo ich zagrożenie wymaga natychmiastowego zabezpieczenia. Jednym z zadań jest przeprowadzenie badań i poszukiwań, odkryć i konserwacji malowideł ściennych w zabudowie miejskiej Starego Miasta w Krakowie, a więc: udzielanie konsultacji z zagadnień fizyki i chemii stosowanej, z zagadnień problematyki konserwatorskiej, technologii i technik malarskich, udzielanie informacji i udostępnianie zbiorów archiwum i biblioteki Studium. Prace te wchodzi w zakres pracy społecznej. Wartość prac konserwatorskich wykonanych podczas przygotowywania prac dyplomowych i podczas ćwiczeń studentów przekroczyła już kilkanaście milionów złotych.

doc. Zofia Medwecka
Akademia Sztuk Pięknych
Kraków

⁸ Władysław Ślesieński, *Nauczanie ...* o.c.

THE COURSES IN CONSERVATION OF WORKS OF ART AT THE HIGH SCHOOL OF ARTS, CRACOW

In the article is given a short history of creation and development of the Courses of Conservation at the High School of Arts, Cracow the tradition of which can be traced as far back as to the 19th century. The actually existing Courses were called into being in 1950 after integration of the two teaching institutions, namely the Academy of Fine Arts and the Higher School of Arts, Cracow.

Within actual organizational structure of Courses there are three chairs, two of them having an addi-

tional division, teaching the students in two specialized lines — conservation of easel and mural paintings as well as conservation of indoor and architectural sculpture.

To the Chair of Conservation of Mural Paintings and Architectural Sculpture headed by Docent Władysław Zalewski are subordinated the atelier of conservation of mural paintings, that of conservation of architectural sculpture, the atelier of inventorying and copies, and the division of documentation and inventorying.

To the Chair of Conservation of Easel Paintings and Wood Sculpture, headed by Docent Zofia Medwecka, are subordinated the following: atelier of easel painting conservation, atelier of wood sculpture conservation, division of physics and applied chemistry, headed by R. Biliński, chem. eng., and the two laboratories — of applied physics and that of applied chemistry. The Chair of Technology and Painting Techniques, headed by Docent Dr. Władysław Slesiński, comprises the atelier of painting technology, that of painting techniques, technological laboratory, documentation archive and a specialized library.

Among the members of teaching staff can be listed monument conservators, art historians, a physicist, the chemists, a microbiologist, and also the practicing painters and sculptors.

In the further parts of the article an information is given by the author regarding the duration of studies supplemented by practices as well as that concerning the course and programmes of studies or capacities required from candidates.

Short characteristics have been given by the author of facilities and apparatus used in ateliers for conservation purposes and already ranging to the world standards normally found in equipment of that kind. It is this standard which allows to undertake the complex tasks in the field of conservation, among them those connected with practical purposes, research, technical works or with preparing of documen-

tation. The Courses in their actual form and functions may to some extent be compared with a research institute furnished with both suitable equipment and materials, the sufficient atelier conditions and the scientific staff.

Much more exhaustive information has been given by the author with regard to the scope and character of activities conducted in three lines, namely that instructive, scientific research and conservation services.

Discussing the first of the above lines the author characterized the qualities of a student and graduate, the curriculum, materials used during exercises, subjects of diploma works, achievements in the scientific and research work and also gave information on admission of research students and re-educational courses for conservators.

Dealing with matters connected with the second line of activities she gave a comprehensive explanation of programme of scientific and research works undertaken and carried out by particular Chairs and Divisions and also the publishing and publicity actions for the sake of conservation and protection of cultural property. Finally, commenting the activities in the field of conservation services she explained the forms of co-operation with field conservators, museums, galleries, artists and art historians and manufacturers of painting materials and those applied in conservation as well.